

БАНКРУТСТВО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО, СУДОВОГО ТА ПОСТСУДОВОГО ЕТАПІВ І ТРАНСКОРДОННІ ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ**NATURAL PERSON INSOLVENCY: PROCEDURAL ASPECTS OF PRE-JUDICIAL, JUDICIAL, POST-JUDICIAL STAGES AND CONTEMPORARY CROSS-BORDER CHALLENGES**

Степанова Т.В., д.ю.н., професор,
завідувачка кафедри конституційного права та правосуддя
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID ID: 0000-0002-7419-0770

Смітюх А.В., д.ю.н., професор,
проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародного співробітництва
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID ID: 0000-0002-4778-4143

Стаття присвячена комплексному аналізу інституту банкрутства фізичної особи в Україні у світлі чинного Кодексу з процедур банкрутства, європейського права та практики судів ЄС, а також транскордонним викликам сьогодення в цій сфері. Автори пропонують виокремлення трьох етапів банкрутства фізичної особи – досудового, судового та постсудового – та обґрунтовують необхідність їх інтегрованого правового регулювання. Особливу увагу приділено досудовому етапу, який включає оцінку доброчесності боржника, вивчення його дій у «підозрілий період», що охоплює до трьох років до відкриття провадження, та можливості превентивної реструктуризації. Вказується, що ці критерії відіграють важливу роль у відсіві як зловживань, так і формального підходу боржників до процедури.

Значну увагу приділено транскордонному аспекту, зокрема, проблемі відкриття провадження щодо українців, які тимчасово перебувають у країнах ЄС. Автор порівнює українське законодавство з положеннями Регламенту ЄС №2015/848, підкреслюючи відсутність у Кодексі з процедур банкрутства ключових концепцій, зокрема центру основних інтересів боржника, що є базовим для визначення юрисдикції в транскордонних справах. У статті аналізується судова практика ЄС, яка враховує звичайне місце проживання, економічну активність та соціальну інтеграцію особи як критерії для визначення центру основних інтересів боржника.

Автори порушують питання визнання українськими судами іноземних процедур банкрутства, відкритих в ЄС, зокрема таких, що ініційовані кредиторами. Доведено, що посилання на «публічний порядок» як підставу для відмови є мало ймовірним у цьому контексті, оскільки саме наслідки рішення, а не його відмінність від українського права, мають бути несумісними з національним правопорядком. З огляду на це прогнозується, що господарські суди України змушені будуть визнавати іноземні провадження про банкрутство, навіть якщо вони не ініційовані боржником. Стаття актуалізує необхідність адаптації українського законодавства до європейських стандартів.

На підставі аналізу історичного розвитку інституту банкрутства фізичної особи, чинного законодавства, національної та європейської судової практики констатовано, що банкрутство фізичної особи має низку специфічних рис, які відрізняють його від інших видів проваджень. Зроблено висновок, що формування узгодженої концепції провадження у справах про банкрутство фізичних осіб вимагає комплексного підходу із врахуванням усіх етапів процедури, а не лише стадії судового розгляду.

Ключові слова: статус учасників процесу, судочинство, правосуддя, застосування практики європейських судів при здійсненні правосуддя, банкрутство, неплатоспроможність, міжнародне приватне право, транскордонне банкрутство, публічний порядок.

The article provides a comprehensive analysis of the natural persons' insolvency framework in Ukraine in light of the current Bankruptcy Procedure Code, the EU law and the EU case law, with particular emphasis on contemporary cross-border challenges in this domain. The authors propose distinguishing three stages of personal bankruptcy – pre-judicial, judicial, and post-judicial – and substantiate the need for their integrated legal regulation. Special attention is given to the pre-judicial stage, which includes an assessment of the debtor's good faith, scrutiny of actions during the so-called "suspect period" (up to three years before proceedings are initiated), and the potential for preventive restructuring. These criteria are shown to play a crucial role in filtering out both bad-faith conduct and merely formal approaches by debtors to the insolvency procedure.

Considerable attention is devoted to the cross-border dimension, particularly the issue of initiating insolvency proceedings against Ukrainian citizens temporarily residing in EU countries. The author compares Ukrainian legislation with the provisions of EU Regulation No. 2015/848, emphasizing the absence in the Bankruptcy Procedure Code of key concepts such as the debtor's centre of main interests (COMI), which is fundamental for determining jurisdiction in cross-border insolvency cases. The article analyzes EU case law, which considers habitual residence, economic activity, and social integration as criteria for establishing a debtor's COMI.

The authors address the issue of recognition by Ukrainian courts of foreign insolvency proceedings initiated in the EU, particularly those commenced by creditors. They argue that invoking "public policy" as grounds for refusal is unlikely in this context, as it is the consequences of the decision – not its divergence from Ukrainian law – that must be incompatible with national legal order. Accordingly, it is predicted that Ukrainian commercial courts will be obliged to recognize such foreign proceedings, even if not initiated by the debtor. The article emphasizes the need to align Ukrainian legislation with European standards.

Based on the analysis of the historical development of the personal bankruptcy institution, current legislation, national and European case law, it has been established that natural persons insolvency proceedings possess a number of specific features that distinguish it from other types of proceedings. It is concluded that the development of a coherent concept for natural persons insolvency proceedings requires a comprehensive approach that takes into account all stages of the procedure, not merely the judicial phase.

Key words: status of participants in the process, legal proceedings, justice, application of the practice of European courts in the administration of justice, bankruptcy, insolvency, private international law, cross-border bankruptcy, public order.

Вступ. Провадження у справах про банкрутство є особливим видом судового провадження в господарському судочинстві. Незважаючи на те, що законодавець вказує на загальну позовну форму здійснення провадження у справах про банкрутство, тим не менш, аналізуючи Кодекс

України з процедур банкрутства, який встановлює особливих учасників провадження, виділяє особливі стадії судового провадження і надає учасникам процесу деякі повноваження, які не властиві загальному позовному провадженню, можна зробити висновок про виділення

окремої, специфічної форми провадження, властивої виключно провадженням у справах про визнання неплатоспроможним (банкрутом).

Загальновідомо, що Кодекс України з процедур банкрутства (далі – КЗПБ) у 2019 році впровадив провадження про відновлення платоспроможності фізичних осіб і, на відміну від попередньої редакції, за відповідною книгою Кодексу можливо провести процедуру відновлення платоспроможності не тільки відносно суб'єкта господарювання, але й відносно фізичної особи, яка не є суб'єктом господарювання. Крім того існують певні питання щодо банкрутства фізичних осіб, які залишили Україну у зв'язку з повномасштабною війною, що почалася у 2022 році, і наразі користуються у країнах ЄС режимом тимчасового захисту.

Постановка завдання. Тому метою даної статті є дослідження процесуальних аспектів визнання неплатоспроможною фізичної особи на різних етапах і транскордонного банкрутства фізичних осіб.

Окремі питання даної проблематики аналізували у своїх працях А.А.Бутирський, І.А.Бутирська, Я.З.Гаєцька-Колотило, Р.Б.Поляков, Б.М.Поляков, Б.П.Ратушна, В. Радзивілюк, В. Резнікова, О. Рогач, О. Кот та інші. Одночасно слід зазначити, що безпосередньо питання процесуальних аспектів визнання неплатоспроможною фізичної особи на різних етапах і транскордонного банкрутства громадян України, які перебувають у країнах ЄС під тимчасовим захистом, не ставали предметом дослідження раніше.

Результати дослідження. Як вірно зазначає Р.Б.Поляков, «Банкрутство фізичних осіб – «новий» інститут віком понад 2 тисячі років» [1], обґрунтовуючи, що конкурсний процес з'явився ще за часів Римської Імперії, оскільки «*Cessio bonorum* має дуже багато спільних рис із сучасним банкрутством фізосіб» [1].

Інститут банкрутства фізичних осіб пройшов в незалежній Україні довгий шлях. Під конкурсне провадження довгий час підпадали виключно фізичні особи-суб'єкти господарювання, конкурсне провадження щодо яких не відрізнялося від банкрутства юридичних осіб. Слід зауважити, що в цілому вказаний підхід був хибним, оскільки ті стадії та процедури, доцільність яких підтвердила практика відносно юридичних осіб, щодо фізичних осіб в більшості не тільки не виправдовують себе, але й часто не можуть бути реалізовані. Тому цілком логічним слід визнати виділення в Кодексі з процедур банкрутства окремої книги 5 «Відновлення платоспроможності фізичної особи».

Аналізуючи окремі книги Кодексу, присвячені відновленню платоспроможності фізичної особи та визнанню банкрутом юридичної особи, науковці та практики спостерігають численні відмінності в процедурах провадження, повноваженнях судді та учасників справи в ході розгляду справи, строках проваджень. Тому навіть в межах особливої форми провадження у справах про банкрутство (неплатоспроможність) доречно виділяти підформи проваджень відносно фізичних та юридичних осіб.

У даній статті досліджується провадження у справах про визнання неплатоспроможності фізичної особи і особливості повноважень та наслідків учасників процесу та судді саме даного виду провадження, оскільки деякі особливості, які притаманні даній формі провадження, не властиві навіть провадженню у справах про банкрутство юридичних осіб.

Досліджуючи конкурсне провадження фізичних осіб за чинним процесуальним законодавством, видається доречним виділяти 3 етапи: досудовий, судовий та постсудовий.

І.А.Бутирська слушно звертає увагу на «неточності у термінології, яку застосовує законодавець. ... на відміну від попереднього Закону України «Про відновлення пла-

тоспроможності боржника або визнання його банкрутом» ..., сама назва нового Кодексу не відображає у повній мірі весь його зміст: назва Кодексу містить слова «з процедур банкрутства», вказуючи тільки на банкрутство, замовчуючи про відновлення платоспроможності боржника» [2, с.90]. З іншого боку, назва книги 5 Кодексу вказує на акцентуацію на *відновлення платоспроможності* фізичної особи, на відміну від юридичних осіб, книга 4 щодо яких має назву «*Банкрутство юридичних осіб*».

Таким чином можна відзначити, що «прокредиторський» характер Кодексу властивий більшою мірою конкурсному провадженню щодо юридичних осіб, в той час як відносно фізичних осіб збережено більш м'який, «проборжниковий» підхід.

Безперечно, в наші часи вже не можна продати банкрута в рабство за борги. Тому законодавець, розуміючи особливості провадження за участю фізичної особи, особливо в випадках провадження відносно особи, яка не зареєстрована в якості суб'єкта господарювання, закладає певні зобов'язання, які мають стати запобіжниками повторення в подальшому даною особою сценарію доведення себе до банкрутства. Зокрема, хоча в Кодексі закладено положення про можливість ініціювання процедури виключно самостійно даною фізичною особою, однак така особа навряд чи одноосібно в змозі виконати вимоги до належного складання документів, необхідних для відкриття конкурсного провадження. Згідно зі ст. 116 КЗПБ до заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржником додаються: декларація про майновий стан за три роки (в якій мають бути вказані відомості про членів сім'ї боржника, в тому числі осіб, з якими шлюб розірвано протягом трьох років до дня подання декларації, а також осіб, пов'язаних спільним побутом з боржником), копії документів про вчинені боржником протягом останнього року правочини щодо належного йому нерухомого майна, цінних паперів, часток у статутному капіталі, транспортних засобів та угоди на суму не менше 30 розмірів мінімальної заробітної плати, пропозиції щодо реструктуризації боргів (проект плану реструктуризації боргів) та інші документи. Крім того, боржник має до подачі заяви покласти на депозитний рахунок господарського суду аванс винагороди керуючому реструктуризацією за три місяці виконання повноважень.

Вказані вимоги покликані відсіяти, по-перше, недобросовісних боржників, які за останні роки намагалися приховати майно та грошові кошти, а по-друге, недисциплінованих боржників, які не в змозі належним чином підготувати пакет документів, необхідний для відкриття провадження.

На досудовому етапі Кодекс пропонує різні види відновлення платоспроможності. Так, ст.21-1 використовує словосполучення «досудові процедури санації», ст.33-1 – «превентивна реструктуризація», ст.93 КЗПБ – «досудові процедури відновлення платоспроможності». Наприклад, відповідно до частини першої ст.33-1 «процедура превентивної реструктуризації може бути ініційована боржником – ... фізичною особою-підприємцем» [3].

Важливе значення на досудовому етапі має також діяльність боржника протягом так званого «підозрілого періоду» – відрізка часу до 3 років до відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність). Цю складову слід визнати неофіційним періодом конкурсного провадження фізичної особи, оскільки цей період проходить глибокий моніторинг арбітражним керуючим та оцінку судом. Ст.42 КЗПБ закріплює: «Господарський суд у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого або кредитора, поданою в порядку, визначеному статтею 7 цього Кодексу, може визнати недійсними правочини або спростувати майнові дії, вчинені боржником після відкриття провадження у справі про банкрутство або протягом трьох років, що

передували відкриттю провадження у справі про банкрутство» [3].

Частина друга ст.33-5 КзПБ встановлює, що «господарський суд відмовляє у відкритті процедури превентивної реструктуризації, якщо... боржник протягом попередніх трьох років притягався до адміністративної або кримінальної відповідальності за неправомірні дії, пов'язані з банкрутством (неплатоспроможністю)» [3].

Ст.119 КзПБ закріпила, що «господарський суд постановляє ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність, якщо... боржника визнано банкрутом протягом попередніх п'яти років» [3].

Таким чином, досудовий етап у вигляді оцінки поведінки боржника до відкриття провадження про відновлення платоспроможності фізичної особи, має важливе значення як для відкриття такого провадження, так і суттєво впливає на його результати.

Другий етап (судовий) найбільш часто стає предметом наукових досліджень, тому на даний час наука і практика вже сформували низку ефективних пропозицій.

Яскравим прикладом заходу, що застосовується в ході розгляду справи про банкрутство виключно до фізичних осіб, є заборона виїзду боржника за кордон, що передбачено статтями 118 та 120 Кодексу. Зокрема, ст. 118 КзПБ зазначає, що «господарський суд має право за вмотивованим клопотанням сторін у справі про неплатоспроможність чи за своєю ініціативою вжити заходів для забезпечення вимог кредиторів». Тобто ці заходи здійснюються для забезпечення вимог кредиторів, їх можуть ініціювати суд або сторони у справі. Однак у частині другій ст. 120 КзПБ вказано, що «господарський суд за клопотанням арбітражного керуючого або з власної ініціативи може прийняти рішення про тимчасову заборону боржнику без дозволу суду виїжджати за кордон на період здійснення провадження у справі про неплатоспроможність, якщо боржник вчиняє дії спрямовані на перешкодження проведенню стосовно нього процедур, передбачених таким цим Кодексом». На перший погляд, вказані положення створюють колізію. Однак вважаємо, що частина друга ст. 120 є спеціальною відносно ст. 118 і вказує на те, що арбітражний керуючий може ініціювати розгляд судом питання про заборону виїзду боржника за кордон виключно у випадку, «якщо боржник вчиняє дії спрямовані на перешкодження проведенню стосовно нього процедур». Практика щодо обґрунтування застосування таких заходів є неоднозначною, однак завжди необхідним є доведення такого перешкодження. Зокрема, у постанові Західного апеляційного господарського суду від 09.07.2020 у справі №921/786/19 акцентована увага, що «неотримання боржником листів, запитів керуючого реструктуризацією, неподання керуючому реструктуризацією декларацій, плану санації чи плану реструктуризації не доводить тієї обставини, що боржник саме вчиняв дії, спрямовані на перешкодження проведенню стосовно нього процедур, передбачених Кодексом України з процедур банкрутства. Тим більше, таким доказом не може бути подання боржником до господарського суду заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність» [4].

Таким чином, доведенню факту перешкодження арбітражний керуючий має приділити значну увагу, в протилежному випадку вказаний захід не буде застосовано до боржника-фізичної особи.

Як вірно зазначають деякі дослідники, з формулювання ст. 118 КзПБ випливає, що така заборона є абсолютною, а зі ст. 120 Кодексу – відносно («за дозволом суду»). Тому виникає питання, чи може «боржник звернутися з клопотанням до суду з проханням дозволити виїхати за кордон на певний час» [2, с.92]?

Найбільш болючим питанням провадження у справах про банкрутство були і залишаються строки розгляду таких

справ. І цей недолік властивий не тільки вітчизняному законодавству. Так, Європейський суд з прав людини рішення ЄСПЛ «Заводник проти Словенії» від 21.05.2015 визнав скарги заявника (підставлені на статтях 6 § 1 та 13 Конвенції) частково прийнятними, зокрема ті, що стосуються надмірної тривалості та несправедливості банкрутних проваджень у частині неналежного інформування про слухання щодо розподілу майна та відсутності ефективних засобів юридичного захисту з цього питання [5].

З одного боку, суд та арбітражний керуючий повинні мати відрізок часу, необхідний для проведення належних дій з пошуку майна та формування реєстру кредиторів, оцінки фінансово-господарської діяльності особи та прийняття обґрунтованого рішення щодо подальшої долі провадження, зокрема, розробки плану реструктуризації боргів та належного його виконання. З іншого боку, кредитори не можуть чекати роками повернення їм боргів, оскільки самі можуть опинитися в схожому стані за цей час. Тому законодавець має зважено підходити до даного питання.

Щодо постсудового етапу доречно зазначити, що особливості провадження про відновлення платоспроможності фізичної особи пов'язано з певними негативними наслідками, які розповсюджуються на боржника після закінчення провадження.

Ст.124 КзПБ встановлює значні граничні строки у випадку затвердження плану реструктуризації боргів. Зокрема, граничний строк виконання плану реструктуризації боргів боржника у справі про неплатоспроможність має не перевищувати 5 років, а у разі погашення боргів за кредитами, отриманими боржником на придбання житла – навіть 10 років. Крім того, остання частина вказаної статті дозволяє господарському суду продовжити строк виконання плану реструктуризації боргів боржника понад граничний строк за вмотивованим клопотанням боржника та за умови погашення понад 80 % вимог кредиторів.

Одночасно ст. 135 Кодексу встановлює обмеження стосовно осіб, визнаних банкрутами:

1. Протягом п'яти років після визнання фізичної особи банкрутом не може бути відкрито провадження у справі про неплатоспроможність за її заявою, крім випадку, якщо боржник погасив усі борги в повному обсязі у порядку, передбаченому цим Кодексом.

2. Протягом п'яти років після визнання фізичної особи банкрутом така особа зобов'язана перед укладенням договорів позики, кредитних договорів, договорів поруки чи договорів застави письмово повідомляти про факт своєї неплатоспроможності інші сторони таких договорів.

Фізична особа не може вважатися такою, яка має бездоганну ділову репутацію, протягом трьох років після визнання її банкрутом [3].

Слід зауважити, що навіть у давньоримські часи діяло положення, що «якщо в майбутньому у нього (боржника-фізичної особи) з'явиться нове майно, то він знову буде змушений його відчужити задля остаточного звільнення від заборгованості» [1].

У сучасних умовах майно боржника може бути включене до складу ліквідаційної маси навіть після визнання його банкрутом, однак таке приєднання допускається лише до моменту завершення процедури погашення боргів відповідно до частини другої ст. 131 Кодексу.

Тому видається доречною пропозиція деяких авторів «дозволити прощення боргів тільки тим боржникам, які мають загрозу неплатоспроможності через нещасний випадок або інші об'єктивні обставини, існування яких не залежить від волі останнього (наприклад, тяжка хвороба чи втрата джерела доходу)» [1].

Вказане положення дисциплінуватиме боржників-фізичних осіб та мінімізуватиме рецидиви банкрутств одних і тих самих осіб.

Нарешті варто відзначити питання банкрутства фізичних осіб, які залишили Україну у зв'язку з повномасш-

табною війною, що почалася у 2022 році, і наразі перебувають у країнах ЄС під тимчасовим захистом (temporary protection) відповідно до Директиви ЄС 2001/55/ЄС [6] та Імплементативного рішення Ради (ЄС) 2022/382 [7]. Станом на 31 травня 2025 року під тимчасовим захистом у ЄС перебували 4,28 млн осіб з України. У абсолютних цифрах найбільша кількість українців проживає в Німеччині – 1 192 840 осіб, тоді як найбільша частка українців у складі населення країни припадає на Чехію – 3,43% [8] що з часом неминуче актуалізує проблематику транскордонних банкрутств фізичних осіб.

КЗПБ не встановлює спеціального режиму транскордонного банкрутства фізичної особи, а поєднання норм Розділу VIII «Проведення у справах про банкрутство, пов'язаних з іноземною процедурою банкрутства» і Книги П'ятої «Відновлення платоспроможності фізичної особи» відповідає далеко не на всі актуальні запитання. Зокрема, на відміну від Регламенту ЄС 2015/848 Про провадження у справах про неплатоспроможність [9] КЗПБ не знає поняття «центру основних інтересів боржника» (centre of the debtor's main interests, або скорочено СОМІ), який є основним фактором визначення належної юрисдикції у справах про транскордонне банкрутство в ЄС, і яким згідно ст.3 Регламенту ЄС 2015/848 для «фізичної особи, яка здійснює самостійну підприємницьку або професійну діяльність, вважається ... основне місце провадження її діяльності, якщо не доведено інше ... для будь-якої іншої фізичної особи ... місце її звичайного проживання, якщо не доведено інше» [9]. П.28 Преамбули Регламенту зауважує зокрема, що «Визначаючи, чи може центр основних інтересів боржника бути встановлений третіми сторонами, слід приділяти особливу увагу кредиторам та їхньому сприйняттю місця, де боржник здійснює управління своїми інтересами. Це може вимагати, у разі зміни центру основних інтересів, своєчасного інформування кредиторів про нове місцезнаходження, з якого боржник здійснює свою діяльність, наприклад, шляхом звернення уваги на зміну адреси в комерційному листуванні або шляхом оприлюднення нового місцезнаходження іншими належними засобами» [9]. Видається, що громадянин України, який останні роки перебуває у одній з країн ЄС здійснює управління своїми інтересами саме з цього місця, яке в контексті цих формулювань може сприйматися як таке, що стало його центром основних інтересів.

Авторизований коментар до Типового Закону ЮНСІ-ТРАЛ про транскордонне банкрутство містить зауваження про те, що визначення СОМІ Регламенту ЄС 2015/848 і відповідна судова практика європейських судів є релевантною і для застосування законодавства заснованого на цьому типовому законі [10].

СОМІ є гнучким концептом, який дозволяє враховувати багато чинників: серед яких визначальними для встановлення СОМІ видаються усталене фактичне проживання (habitual residence) і працевлаштування / ведення бізнесу, а право власності на нерухомість, наявність рахунків у банках, ті чи інші офіційні реєстрації мають, все ж таки, допоміжне значення.

Основним прецедентом з цього питання є рішення Суду Справедливості ЄС у справі *MH and NI v OJ and Novo Banco SA* 2020 р., у якому було визначено, що «критеріями для визначення центру основних інтересів осіб, які не здійснюють незалежну підприємницьку чи професійну діяльність, є ті, що пов'язані з їхнім фінансовим та економічним становищем, яке відповідає місцю, де вони здійснюють управління своїми економічними інтересами або де заробляється та витрачається більша частина їхніх доходів, або місцю, де знаходиться більша частина їхніх активів... той факт, що єдине нерухоме майно фізичної особи, яка не здійснює

незалежну підприємницьку або професійну діяльність, розташоване за межами держави... її звичайного проживання, сам по собі не є достатнім» [11].

Також варто згадати рішення того самого суду у справі *Robin Swaddling v Adjudication Officer* 1999 р., у якій визнання звичайного проживання (habitual residence) ставилось у залежність від наявності значного періоду проживання (appreciable period of residence) і звичайне проживання розглядалося у зв'язку із звичним центром інтересів (habitual centre of interests), для з'ясування якого пропонувалось враховувати «зокрема, сімейну ситуацію працюючої особи; причини, що спонукали її до переїзду; тривалість та безперервність її проживання» [12].

Таким чином не можна виключати, що суди країн ЄС відкриватимуть справи про банкрутство щодо громадян України, які вже більше трьох років перебувають у країні ЄС, користуючись режимом тимчасового захисту, і значною мірою інтегрувалися до місцевого суспільства, у тому числі – за заявами кредиторів (у тих країнах, де це можливо). Водночас в Україні згідно ч.1 ст.115 КЗПБ провадження у справі про неплатоспроможність боржника – фізичної особи може бути відкрито лише за заявою боржника; згідно ч.1 ст.8 КЗПБ такі справи розглядають господарські суди за місцем проживання фізичної особи.

Отже, виникає питання – чи будуть українські суди визнавати іноземні, відкриті у країнах ЄС, процедури банкрутства щодо громадян України, які користуються режимом тимчасового захисту, зокрема такі, що ініційовані кредиторами, а не боржником, або ж відмовлятимуть у їх визнанні? Перелік підстав для відмови у визнанні іноземної банкрутної процедури встановлений ч. 1 ст. 103 КЗПБ і єдиний варіант, який можна обговорювати у цьому контексті – це «виконання рішення іноземного суду суперечить публічному порядку». Проте видається, що «негативний» концепт застереження про публічний порядок, як він закріплений у ст.12 Закону України «Про міжнародне приватне право» [13], що наголошує на несумісності з основами правопорядку саме наслідків застосування норми іноземного права (такі наслідки повинні шокувати правосвідомість українського юриста), а не самої лише відмінності правової системи відповідної іноземної держави від правової системи України, виключає можливість його застосування у цій ситуації. Це означає, на нашу думку, що господарським судам доведеться визнавати іноземні провадження про банкрутство громадян України, що мають тимчасовий захист у відповідних країнах ЄС, у тому числі – ініційовані кредиторами таких громадян, а не ними самими.

Висновки. За аналізом історії інституту банкрутства фізичної особи, чинного законодавства, а також вітчизняної судової практики та практики ЄСПЛ можна дійти висновку, що банкрутство фізичної особи має особливості порівняно з іншими видами проваджень. Доцільним видається виділяти досудовий, судовий та постсудовий етапи банкрутства фізичної особи, зважаючи на визначальні риси даного інституту.

За підсумками аналізу чинного процесуального законодавства спостерігаються численні прогалини та колізії, що призводять до проблем правозастосування. При цьому для створення єдиної несуперечливої концепції даного провадження необхідно приділяти увагу всім трьом етапам банкрутства, не зосереджуючись лише етапом розгляду справи в суді (судовим етапом).

Господарським судам доведеться визнавати іноземні провадження про банкрутство громадян України, що мають тимчасовий захист у відповідних країнах ЄС, у тому числі – ініційовані кредиторами таких громадян, а не ними самими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Поляков Р. Банкрутство фізичних осіб – «новий» інститут віком понад 2 тисячі років. *Закон і бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/140297-bankrutstvo_fizichnih_osib_noviy_institut_vikom_ponad_2_tis.html.
2. Бутирська І.А. Банкрутство фізичних осіб: проблеми теорії та практики. *Економіка та право*. 2021. № 1. С. 89-95.
3. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18.10.2018 №2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>.
4. Постанова Західного апеляційного господарського суду від 09.07.2020 у справі №921/786/19. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90616276>
5. Case of Zavodnik v. Slovenia (Application no. 53723/13). Judgment of The European Court of Human Rights, 21 May 2015. <https://ips.ligazakon.net/document/ES019895>
6. Directive 2001/55/EC of the European Parliament and of the Council of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/55/oj/eng>.
7. Commission Implementing Decision (EU) 2022/382 of 3 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Directive 2001/55/EC of the European Parliament and of the Council. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_impl/2022/382/oj/eng.
8. Temporary protection for persons fleeing Ukraine – monthly statistics. Eurostat, 2025. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics
9. Regulation (EU) 2015/848 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on insolvency proceedings (recast). *Official Journal of the European Union*. 2015. No L 141. P. 19–72. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2015/848/oj/eng>.
10. UNCITRAL Model Law on Cross-Border Insolvency with Guide to Enactment and Interpretation. New York: UN. 2013. P.44 (112 p.) <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/1997-model-law-insol-2013-guide-enactment-e.pdf>
11. Court of Justice of the European Union. Case C-253/19, Proceedings between MH and NI v OJ and Novo Banco SA. Judgment of the Court (Ninth Chamber) of 16 July 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62019CJ0253>
12. Court of Justice of the European Union. Case C-90/97, Proceedings between Robin Swaddling v Adjudication Officer. Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 25 February 1999. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61997CJ0090>
13. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 №2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.